

8. De ziggurat

De Sumeriërs gebruikten het teken voor een rieten hut om het begrip 'woning van een god' aan te duiden. Maar rond 3000 v.C. duikt er in de spijkerschriftteksten een nieuw teken op dat een tempel terras voorstelt, de voorloper van een ziggurat. De ziggurat was een uitvinding van de nieuwe rijk geworden elite die zich in de steden had gevestigd.

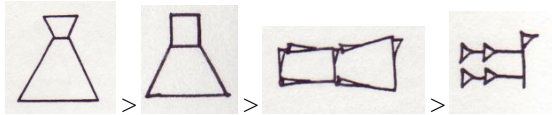
Naast het schriftteken voor de rieten hut verschijnt er in het derde millennium een ander teken dat vermoedelijk een tempel terras of tempeltoren voorstelt. Soms staat het symbool van godin Inanna bij dit schriftteken afgebeeld en archeologen vermoeden dat er in Uruk al in het vierde millennium v.C. een vroege vorm van een ziggurat aan Inanna was gewijd. Zij hebben namelijk op het Eanna-complex in Uruk een terracottarozet gevonden, in de nabijheid van de 'Rode tempel'. Zulke rozetten dienden als muurversiering en waren uitgerust met een holle schacht, zodat ze in de muur gestoken konden worden. Op de schacht van de rozet is het teken van een ziggurat gegrift (zie afbeelding). Omdat de rozet een symbool van godin Inanna was, lijkt het aannemelijk dat de sierrozet uit een heiligdom kwam, 'de ziggurat' die aan Inanna was gewijd.

De Egyptische piramiden die ongeveer in dezelfde tijd zijn gebouwd dienden als laatste rustplaats voor de farao. Maar een ziggurat had een andere functie; het was een tempel en was opgebouwd uit een aantal terrassen, die naar boven toe telkens een kleinere oppervlakte bestrijken. De Egyptische piramiden werden van natuursteen gebouwd, met een kern van stapelblokken, maar de kern van de ziggurat bestaat uit zongedroogde kleitichels, terwijl de buitenkant met gebakken tegels is afgewerkt. Aan de buitenzijde zijn traptreden in de constructie verwerkt, zodat de priesters de terrassen gemakkelijk konden beklimmen, wanneer zij zich met de godheid wilden onderhouden.

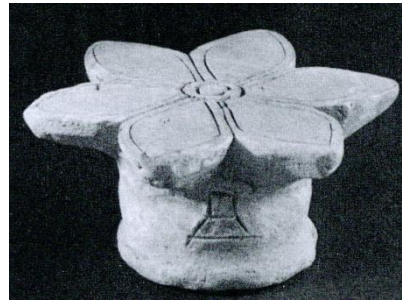
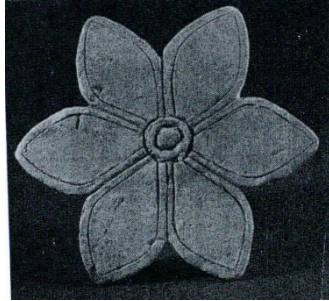
Nieuwe meesters

De ziggurat behoorde bij een andere opvatting van de godenwereld. In Uruk hadden sommige families grote rijkdommen weten te vergaren. Kooplieden trokken met ezelkaravanen naar alle windstreken om hun goederen te ruilen voor exotische producten en grondstoffen. De steden bloeiden op dankzij deze nieuwe economische bedrijvigheid. De handelaren lieten monumentale bouwwerken verrijzen waar talloze mensen werden tewerkgesteld en rijke families monopoliseerden de priesterfuncties. De nieuwe stedelijke leiders hadden behoefte aan een eigen wereldbeeld om hun machtspositie te verankeren. De symbolen van deze nieuwe ideologie waren overal waarneembaar in de imposante bouwwerken op het Eanna-complex in Uruk, maar ook in de nieuwe mythen die de tabletschrijvers over de koning en de goden optekenden. Zij maakten daarvoor gebruik van de oude religieuze voorstellingen, die uitermate geschikt bleken om de nieuwe machtsverhoudingen te onderbouwen. De goden gingen steeds meer op koningen lijken en woonden in tempels die als paleizen waren ingericht. Zij zaten op een troon en verleenden audiëntie aan hun onderdanen. Sommige aspecten van het traditionele denken bleven in het nieuwe gedachtegoed echter wel voortleven. We kunnen dat bijvoorbeeld zien aan de rieten hut die nu op de hoogste etage van de ziggurat werd gebouwd. Het was nog steeds de oude rieten godenhut, maar nu ver verwijderd van de bewoonde wereld en ontoegankelijk voor gewone mensen. De hut was voorzien van geurige twijgen van de cederboom en versierd met kostbare stenen en goud. Het was de aardse verblijfplaats van de godheid en misschien vond hier het huwelijksritueel plaats tussen de koning en zijn goddelijke echtgenote. Nog in de vijfde eeuw v.C. zou Herodotus in zijn *Historiën* opschrijven (I, 181) dat in Babylonië in de tempel bovenop de ziggurat voor de god een aanligbed was neergezet dat met een prachtige spreid bedekt was. Opvallend is dat Herodotus vertelt dat de tempel op het hoogste terras van de ziggurat leeg is en dat je er geen godenbeeld zult vinden. Het was blijkbaar nog altijd het rieten gebouw zelf dat de goddelijke aanwezigheid aanschouwelijk maakte. De loofhut was niet afgeschaft, maar opgenomen in de nieuwe religieuze constellatie.

Maar niet iedereen werd rijk en in de steden leidde dat tot grote ongelijkheid onder de bevolking. Tot dan toe hadden de mensen in tamelijk egalitaire gemeenschappen samengewoond, in grote familieverbanden, waar niemand veel meer bezat dan zijn naaste buren. Zolang er voldoende onontgonnen land voorhanden was konden jongere generaties vrij eenvoudig een eindje verderop een eigen bestaan opbouwen, dat weinig verschilde van dat van hun voorouders. Maar deze gelijkheid veranderde drastisch toen er steden kwamen waar de rijkdommen zich opstapelden en mensen afhankelijk werden van machtige opdrachtgevers. Op rolzegels zien we hoe zij werden ingezet bij bouw van tempels, en hoe zij de zware lasten op hun schouders meezeulen, bewaakt door opziëners met lange stokken.

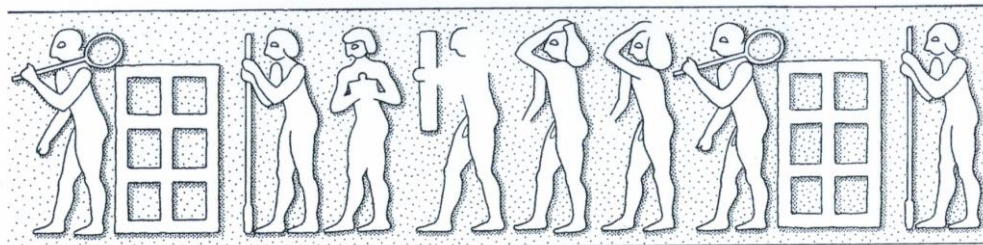
Ontwikkeling van het schriftteken voor heiligdom of tempel terras

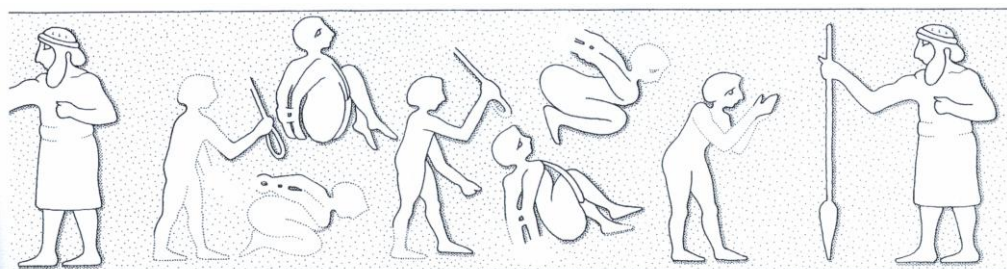
Sierrozet gevonden in de buurt van de Rode Tempel op het Eanna-complex in Uruk. Ca. 3400 v.C. (Met dank aan het Vorderasiatisches Museum, Staatliche Museen zu Berlin, VA 14942 (W 10220); © Olaf M. Teemer/SMB; Szarzynska, 2011, fig. 1)

Ziggurat in het Eanna-heiligdom van Uruk. Ca. 2000 v.C. Vierkant gebouwd. Zijden: 56 m. (Foto: Richard Ellis, Bryn Mawr College, 1967, beschikbaar op internet www.brynmawr.edu/Acads/Cities/.../00100m.htm...)

Reconstructie van een rolzegel uit Uruk. Ca. 3000 v.C. (Boehmer, 1999, tafel 7, nr. 2)

Reconstructie van afdrukken op rolzegels uit vroege Uruk-periode. (Boehmer, 1999, tafel 17, nr. 4 I-L)

Afbeelding 4.20. Soldaten van de VS beklimmen in 2010 de trappen van de ziggurat van Ur. (Bron: Wikipedia; foto: Samantha Ciaramitaro)

Volgende week: De strijd tussen Enmerkar van Uruk en de heer van Aratta